

TBMM Açılış Konuşmalarında Politik Dil Kullanımı: Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül'ün Siyasal Söylemlerinin İçerik Analizi

Dr. Gökmen KANTAR

Bağımsız Araştırmacı

gokmenkantar06@gmail.com

Özet

Söylem, terim olarak yüzyıla yaklaşan bir süredir dilimizde olup; toplumun bütün kesimlerince başvurulup kullanılmaktadır. Yaşadığımız çağ artık bir söylem çağı olup, dünyadaki genel geçer bilimlerin hepsi söylem kavramının etkisi altındadır. Yaşadığımız dünyada artık mutlak evrensel gerçeklik yoktur, mutlak evrensel söylemler vardır. Söylem analizi, dilin kullanım biçimini ve işlevlerini inceler. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel ifadeler, arka plan bilgisine dayanılarak çıkarımda bulunulabilecek içerikleri ya da iddiaları, ima yoluyla ortaya koyabilme özelliğindeki söylem ve iletişim, önemli ideolojik boyutlara sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin siyasal yapısının en üst zirvesi Cumhurbaşkanlığı Makamıdır. Bu sıfatla Cumhurbaşkanı: Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milleti'nin birliğini temsil eder; Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Cumhurbaşkanlarının, TBMM yasama yılı açılış konuşmaları bu açıdan hem TBMM'ye hem de Hükümete yol gösterici öneriler ile doludur. Bu çalışmada Türk siyasi hayatında önemli yerleri olan 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer ve 11. Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ün TBMM açılış konuşmaları söylem ve içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Cumhurbaşkanlarının konuşma metinleri; doğal dil kullanımı, retorik unsurları, ele aldığı gündem konuları ve “Ben ve Biz” zamirlerini kullanma biçimi açısından analiz edilecektir. Ortaya çıkan bulgular tablolar halinde düzenlenecek ve konuşmalar arasında karşılaştırma yapılarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Necdet Sezer, Abdullah Gül, söylem, söylem analizi, içerik analizi ve politik dil.

.....

Makale geliş tarihi: 04.01.2017 • Makale kabul tarihi: 27.04.2017

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2017 • 4(1) • bahar/spring: 53-80

Using Political Language in Opening Speeches of the Grand National Assembly of Turkey: Content Analysis of Political Discourses of Ahmet Necdet Sezer and Abdullah Gül

Gökmen Kantar, Ph.D

Independent Researcher

gokmenkantar06@gmail.com

Abstract

The discourse as a term approximating centuries in our language is being used and applied by society. The age we live in is now rhetoric and all the world's leading sciences are all under the influence of the discourse concept. There is no absolute universal reality in the world we live in, there are absolute universal discourses. Discourse analysis investigates the form and function of language usage. Words, phrases and other textual expressions have important ideological dimensions that can be deduced based on their background knowledge, and their discourse and communication in the form of their implications. The highest summit of the political structure of the Republic of Turkey is the Presidential Office. In this capacity, the President represents the union of the Republic of Turkey and the Turkish Nation; it observes the implementation of the Constitution and the regular and harmonious work of the State organs. The opening speeches of the President of the Grand National Assembly of Turkey, the legislative year, are filled with both the Grand National Assembly and the Government's suggestions. In this study, the opening speeches of 10th President of Turkey, Ahmet Necdet Sezer and 11th President of Turkey Abdullah Gül, who are important in Turkish political life, will be examined by means of discourse and content analysis. Speeches of the presidents, the use of natural language, the rhetorical elements, the agenda topics they deal with, and the way they use "i and us" pronouns. The resulting findings will be organized into tabulation and will be evaluated by comparison between the speeches.

Keywords: Ahmet Necdet Sezer, Abdullah Gül, discourse, discourse analysis, content analysis and political language.

•••••

Article arrival date: 04.01.2017 • Article acceptance date: 27.04.2017

Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2017 • 4(1) • bahar/spring: 53-80

Giriş

İçinde bulunduğumuz çağ, bir söylem çağı olup; artık dünyadaki beşeri bilimlerin hepsi söylem kavramının tesiri altındadır. Söylemin keşfinden sonra, artık evrensel mutlak gerçeklik yoktur; gerçeklikler vardır. Gerçeklik, söylemle ve söylem içinde inşa edilen bir şeydir. Her söylem bir gerçeklik inşasıdır ve dolayısıyla söylemlere artık tekabül eden gerçeklikler söz konusudur (Sözen, 2014: 9). Sürekli olarak değişen ve gelişen postmodern dünyada aynı zamanda, söylemlerde değişip ve gelişmektedir. Söyleme dayalı değişimin en açık olarak yaşandığı yerlerden birisi de, “siyaset ve siyasal söylem”dir. Siyasal söylemin en dinamik aktörlerinden birisi olan liderlerin, “politik dil” kullanımının araştırılması; içinde bulunduğumuz dönemin “yapı çözümüne” katkı sağlaması açısından önemlidir. Söylem analizi konuşma ve metinler aracılığı ile oluşan, anlam ürünleriyle ilgilenen, geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir (Van Dijk, 1991: 114). Söylem analizi eleştirel yönü ile Neo-Marksist düşünürlerin, Frankfurt Okulu ve Batı Marksizm’inin dile yaptığı vurguyu merkeze alır. Disiplinler arası bir yaklaşım olan söylemin, inceleme yaptığı alan; sosyoloji, dilbilimi, sosyo-linguistik ile söylemin kesiştiği alandır (Sözen, 2014: 83). Söylem analizi alanına yönelik literatür çalışmalarına baktığımızda daha çok Michel Foucault merkezli, Van Dijk ‘ın haber söylem analiz yöntemine dayanan çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Yapılan bu akademik çalışmalar daha çok yüksek lisans ve doktora çalışması olarak yapılmıştır. (Uğur, 2009 ve Süar, 2011). Bu çalışmanın odak noktası, Türk siyasetinde politik dil kullanımınıdır. Ayrıca diğer çalışmalardan farklı olarak söylem ve içerik analizi yöntemi bir arada kullanılmıştır. Söylem analizinde ve özellikle metin incelemelerinde genellikle, post yapısalcı ve Foucault’cu söylem kuramlarından etkilenerek güç ilişkileri üzerinde durulur. Foucault, “bilgi ve iktidar” ilişkisinden yola çıkarak bir özne kavramsallaştırması geliştirmiştir. Bu, bir anlamda insanın nasıl bir bilginin nesnesi haline getirildiğine işaret eden sürecin anlatımıdır. Kısaca Foucault’a göre insan, kendi özgürlüğüne sahip olmak ve kendi varoluşunun öznesi olmak için bilgi nesnesi haline getiriliyordu (Foucault, 2004: 106). Bu çalışma içerisinde, siyasal söylemin belirleyen aktörü olan, lider kavramından hareketle; 1982 Anayasası’nın sağladığı ayrıcalıklar ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin siyasal yapısının en üst zirvesi Cumhurbaşkanlığı Makamıdır. Bu sıfatla Cumhurbaşkanları,

Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milleti'nin birliğini temsil eder; Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Cumhurbaşkanı'nın, TBMM yasama yılı açılış konuşmaları bu açıdan hem TBMM'ye hem de Hükümete yol gösterici öneriler ile doludur. Yasama yılı konuşmaları hem retorik hem de gündem konuları açısından dikkate değer niteliktedir. Konuşmalar bağlamında Cumhurbaşkanı'nın kişisel özellikleri, yaklaşımları ve tutumları açısından ortaya koyduğu farklılıklar incelenmeye değerdir. Bu çalışmada Türk siyasi hayatında önemli yerleri olan 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün TBMM açılış konuşmaları söylem ve içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Cumhurbaşkanı'nın konuşma metinleri; doğal dil kullanımı, retorik unsurları, ele aldığı gündem konuları ve “Ben ve Biz” zamirlerini kullanma biçimi açısından analiz edilecektir. Ortaya çıkan bulgular tablolar halinde düzenlenecek ve konuşmalar arasında karşılaştırma yapılarak değerlendirilecektir. Söz konusu mesajların kaynağının siyasal söylemleri dikkate alınarak iki lider karakterinin temel özellikleri belirlenecektir. İlk olarak teorik çerçeve kapsamına söylem, söylem kuramları ve siyasal lider üzerinde durulacaktır. Daha sonra çalışmamızın belirleyen yöntemleri olan Dijk'in haber söylem analizi ve içerik analizi yöntemi hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise ortaya çıkan bulgular değerlendirilerek karşılaştırma yapılacaktır.

Söylem

Söylem, bir dilbilimci için “Cümlelerin ötesindeki” anlamına gelirken, bazıları için söylem çalışması dilin kullanımına işaret edebilir. Eleştirel kuramcılar, gücün söyleminden, iktidarın söyleminden bahsederek, sosyal bilimlerle farklı bir açıdan bağlantı kurarlar. Söylem analizi politika alanında, görece geç kullanılan bir teknik olmuştur. Politika, söylem analizcileri tarafından henüz çok fazla bilinmeyen bir alan olduğu için yapılan politik dil ve söylem çalışmalarının genellikle çoğunluğunu, dilbilimciler ve söylem analizcileri yapmıştır. Ülkemizde söyleme dair yapılan çalışmaların en kapsamlısı Edibe Sözen'in *Söylem* adlı eseridir. Edibe Sözen bu konuda söylemi şöyle tanımlar; “hayat söylemlerdedir ve hayat söylemler ile gerçekleşir. Artık Newton'un mutlak zamanı ve uzayı içinde değil; belirsiz, kaotik bir söylemler evreninde yaşıyoruz” (Sözen, 2014: 9).

Söylem Kuramları

Söylem kavramı, 20. yüzyılın başlarında Batı dünyasında özellikle dilbilim alanında yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır. Söylem terim olarak, son elli yıldır dilbilimciler, insanbilimciler, yazın kuramcılar, toplumbilimciler ve toplumun bütün kesimlerince sahiplenilen ve kullanılan bir kavramdır. Modernizm ve modernleşme sonrasında, içinde bulunduğumuz çağ postmodernizmle gelişmiş bir söylem çağıdır ve dünyadaki genel geçer insani bilimlerin hepsinde söylem kavramının tesiri görülmektedir. Bugüne kadar ortaya konulan çalışmalarda gerek yapısalcılar gerekse postyapısalcılar insanın anlama yetisine ve buna bağlı olarak söylem alanına çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Saussure, Strauss, Lacan, Barthes, Derrida, Gadamer ve Foucault gibi düşünürler önemli fikirleri ile insanlığın anlama yetisine büyük hizmetler etmişlerdir. Yapılan bu araştırma alanları Söylem incelemelerinin kuramsal temelini oluşturur. Foucault'a göre, söylem üretmek, her toplumda, görevleri onun gücünü ve tehlikelerini önlemek, dizginlemek, maddiliğini savuşturmak olan birtakım yollarla, hem denetlenmek, hem ayıklanmak, hem de örgütlenmek ve yeniden paylaştırılmaktır (Foucault, 1987: 23,24). Foucault'un, *Bilginin Arkeolojisi* kitabında söylemi; özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren kavram olarak görür. Çünkü söylem bir açıdan onları değişik diziler içine yerleştirip dağıtırken, bir başka açıdan da hem bu dizilerin oluşumuna ilişkin kuralları tanımlar hem de diziler arasında ilişkiyi kurarak bu ilişkinin özelliklerini ve sınırlarını belirleyip aktarır. Diğer bir deyişle, söylemin seçici, tanımlayıcı, belirleyici ve aktarıcı özellikleri vardır (Doltaş, 2003: 51).

Siyasal Lider

Bu çalışmanın temel ilgi alanı siyasal söylemin belirleyen aktörü olan, lider kavramıdır. Lider kavramından hareketle;1982 Anayasası'nın sağladığı ayrıcalıklar ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin siyasal yapısının en üst zirvesi Cumhurbaşkanlığı Makamıdır. Cumhuriyet öncesi devlet geleneği ile günümüzde Cumhurbaşkanlığı makamının yeri ayrıdır. Osmanlı döneminde padişaha sınırsız yetkiler verilmiştir. Hatta padişah devletin başı olmaktan öteye sahibi konumundadır. Böyle bir devlet geleneğinden sonra da Cumhurbaşkanlığı makamı ülkemiz açısından bu kadar önemli olması doğal bir sonuçtur. Cumhurbaşkanı sadece Türkiye Cumhuriyetini değil tüm Türk devletlerini temsil

etmektedir. Bunu Cumhurbaşkanlığı forsunda da görebiliriz. Parlamenter sistemlerde yürütme organı ikili bir yapı sergilemektedir. Bir tarafında Cumhurbaşkanı bir tarafında Bakanlar Kurulu yer almaktadır. Bu sistemde Cumhurbaşkanı, daha çok sembolik yetkilere sahip olup, siyasal bakımdan sorumsuzdur. Bakanlar Kurulu ise, yetkilerinin bir sonucu olarak hem bireysel ve hem de kolektif olarak yasama organına karşı sorumludur. Yürütmenin sorumsuz kanadı olan Cumhurbaşkanı'na verilen önem ve bu makam için verilen mücadeleler diğer parlamenter sistemlerden farklılığımızı ortaya koymaktadır. Şöyle ki parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı yürütmenin sorumsuz kanadı olup sembolik yetkilere sahiptir. Bu yüzden ülkenin kararlarında çok fazla etkili olmamaktadır (Yolcu, 2013:196). Ancak ülkemizde 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arttırılmış ve Cumhurbaşkanlığı daha çok icracı bir makam haline gelmiştir. Bu nedenle hem siyasal dengeleri etkileyebilen hem de siyaseten sorumlu olmayan Cumhurbaşkanı, 1982 Anayasası ile daha cazip bir hale gelmiştir. Parlamenter sistemlerde devlet başkanının sorumsuzluğu göreve geliş şekli ile alakalı değildir. Seçimle de gelse, meclis tarafından da seçilse devlet başkanının siyasi bakımdan sorumsuzluğu kabul edilir (Atar, 2003:317). Parlamenter sistemde devlet başkanının sorumsuzluğunun kabul edilmesinin nedeni, görevini daha iyi yerine getirebilmesi için ona, her türlü tartışmanın ve siyasi partilerin üstünde, tarafsız bir statü kazandırmaktır (Önder, 2007: 113). Böylelikle Cumhurbaşkanı, tarafsız ve partiler üstü konumu ile devlet yapılanmasında ayrı ve özel bir yere sahip olmaktadır. Cumhurbaşkanı, temsili bir makam olarak görülmesine rağmen Türk siyasi hayatına şekil veren hareketlerin dönüm noktasında yer almıştır. Cumhurbaşkanlığı makamı üzerinde sürdürüle gelen bu mücadele, aslında makamın vizyonu ve birçok kurum üzerinde nüfuz sahibi olması ile ilgilidir. Bu sıfatla Cumhurbaşkanları: Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milleti'nin birliğini temsil eder; Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Meclis yasama yılı açılış konuşmaları bu açıdan hem TBMM'ye hem de Hükümete yol gösterici öneriler ile doludur. Yasama yılı konuşmaları hem retorik hem de gündem konuları açısından dikkate değer niteliktedir. Konuşmalar bağlamında Cumhurbaşkanlarının kişisel özellikleri, yaklaşımları ve tutumları açısından ortaya koyduğu farklılıklar incelenmeye değerdir. Bu çalışmada Türk siyasi hayatında önemli yerleri olan 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer ve 11.

Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ün TBMM açılış konuşmaları söylem ve içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Cumhurbaşkanlarının siyasal söylemlerinin analizine geçmeden önce onların hayatı ve siyasi yaşamları hakkında kısa bir bilgi vermek çalışmanın doğru yorumlanması açısından faydalı olacaktır.

Ahmet Necdet Sezer, 13 Eylül 1941 tarihinde Afyon'da doğmuştur. 1958 yılında Afyon Lisesinden, 1962'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş; aynı yıl Ankara hakim adayı olarak göreve başlamıştır. Askerliğini Kara Harp Okulunda Yedek Subay olarak yapmış; sırasıyla Dicle, Yerköy Hakimlikleri ve Yargıtay Tetkik Hakimliği görevlerinde bulunmuştur. Medeni Hukuk alanında 1977-1978'de Ankara Hukuk Fakültesinde yüksek lisans (master) öğrenimini yapmıştır. 07 Mart 1983 tarihinde Yargıtay üyeliğine seçilmiştir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi üyesi iken Yargıtay Genel Kurulu'na belirlenen üç aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından 27 Eylül 1988 tarihinde Anayasa Mahkemesi asıl üyeliğine atanmıştır. 6 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi Başkanı seçilmiştir. 5 Mayıs 2000 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin 10. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 16 Mayıs 2000 tarihinde görevine başlamıştır. 28 Ağustos 2007 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı olarak seçilen Abdullah Gül'e görevini devretmiştir (Yılmaz, 2011:171).

29 Ekim 1950'de Kayseri'de doğmuş; orta öğrenimini Kayseri Lisesi'nde tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girmiştir. Mezuniyet sonrası aynı fakültede doktora başlamıştır. Lisan öğrenmek ve doktora çalışmalarını yürütmek için burslu olarak gittiği Londra ve Exeter'de iki yıl kalmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra Sakarya Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nün kuruluşunda çalışmıştır ve bu bölümde İktisat dersleri vermiştir. 1983 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden Doktora almıştır. 1983-1991 yılları arasında merkezi Cidde'de olan İslam Kalkınma Bankası'nda ekonomist olarak çalışmış, 1991'de Uluslararası Ekonomi dalında Doçent olmuştur. 1991'de Refah Partisi Kayseri Milletvekili olarak Parlamento'ya girmiş ve TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu üyesi; 1992 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi üyesi olmuştur. Kültür, Tüzük, Siyasi İşler ve Ekonomik Kalkınma Komitelerinde çalışmıştır. 1993 yılında Refah Partisi Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olmuştur. 1995'de Refah Partisi Kayseri Milletvekili olarak ikinci kez seçilmiştir. TBMM

Dışişleri Komisyonu üyesi olmuş; 1996-1997 tarihleri arasında 54. Hükümet döneminde Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü olarak görev yapmıştır. 1999 yılında Fazilet Partisi Kayseri Milletvekili seçilmesiyle üçüncü dönemi olarak Parlamente'ye girmiştir. 14 Mayıs 2000 tarihinde yapılan Fazilet Partisi Kongresinde Genel Başkan Adayı olmuştur. Genel Başkanlık yarışını az bir oy farkıyla kaybetmiş olmasına rağmen, kongrede elde ettiği netice, tüm siyasi çevrelerce büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Fazilet Partisinin kapatılmasıyla birlikte, Yenilikçi Hareket'e önderlik etmiştir. Yenilikçi Hareket, 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) adıyla siyaset sahnesindeki yerini almıştır. Abdullah Gül, AK Partinin Kurucular Kurulu üyesi olarak partileşme sürecindeki etkin rolünü sürdürmüş ve Siyasi ve Hukuki İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı ve NATO Parlamenterler Meclisi üyesi olmuştur. 2001 yılına kadar Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde yürüttüğü başarılı çalışmalarından dolayı Abdullah Gül'e 2002'de "Pro merito" madalyası ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi sürekli "Onursal Üyesi" ünvanı verilmiştir. 3 Kasım 2002'de AK Parti Kayseri Milletvekili seçilmesiyle dördüncü dönemi olarak parlamente'ye girmiştir. 3 Kasım 2002'de AK Parti'nin seçimlerden birinci parti çıkması üzerine 16 Kasım 2002'de Başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve 18 Kasım 2002'de Türkiye Cumhuriyeti'nin 58. Hükümeti'ni kurmuştur. 14 Mart 2003'te Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığında kurulan yeni kabinede Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev almıştır. 22 Temmuz 2007'de AK Parti Kayseri Milletvekili seçilerek beşinci dönemi olarak parlamente'ye girmiştir. 28 Ağustos 2007 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin on birinci Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve görevine başlamıştır (Yılmaz, 2011: 313-314).

Söylem ve İçerik Analizi Yöntemi

Söylem analizi, konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir. Söylem analizinin kuramsal arka planında sosyal bilimlerdeki sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi pek çok farklı alan yer almaktadır. Bu alanların her biri söylem analizini kendi bakış açılarına ve bilimsel yöntemlerine dayalı olarak kullanır ve

söylem analizine ilişkin kendi kurallarını oluşturur (Ekşi ve Çelik, 2008:113).Söylem analizi nesnel kuralları olan ve nesnelliği barındıran bir analiz değildir. Bu yüzden nitel araştırma yöntemleri içinde adlandırılır. Bazı nitel analiz yöntemleri ile benzerlik gösteren tarafları vardır. Bununla beraber söylem analizi Dilbilim, psikoloji, sosyoloji felsefe gibi birçok disiplinin kavşak noktasında kesişen bir durumdadır. Söylem analizi sonucunda ulaşılan bilgi sübjektif ve yoruma dayalıdır. Kesin yargılara ulaşmaktan ziyade bireylerin farklı bakış açısıyla bakmasını sağlamaya ve söylemleri sosyal bağlam içinde değerlendirmeye çalışır (Demir, 2008: 5). Sözen'e göre, söylem analizi üç sacayağına dayanır: birincisi, Saussure'cü anlayışa dayanan yapısalci dilbilim. İkincisi, Wittgenstein'in dilsel felsefesinden yaralanan post pozitivizm, üçüncüsü ise dil felsefesinde, Gadamer ve bir yarısı yapısalcılara, bir yarısı da hermenötiğe dayanan Ricoeur'den etkilenen hermenötiktir (Sözen, 2014: 79). Söylem analizi, mevcut söylemleri yeniden üretme, değiştirme, dönüştürme veya mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma özelliğine sahiptir. Çalışma içerisinde zaman zaman Teun A. Van Dijk'in söylem analizi ve Lawrence Bardin'in, içerik analizi yönteminden yararlanılacaktır. Dijk'in, başta haber söylemi olmak üzere değişik söylem yapılarına ilişkin analiz çalışmaları bulunan Hollandalı bir dilbilimcidir (Van Dijk, 2003a: 110). Dijk'in söylem anlayışında bir diğer önemli kavram: ideolojidir. Dijk, söylem ve ideoloji arasında iki yönlü bir ilişki olduğunu belirtir. Buna göre ideolojiler günlük yaşamdaki söylemlerimizi etkilerken, söylem de ideolojilerin yeniden üretiminde önemli bir rol oynar. Dijk'a göre iktidar, toplumsal gruplar arasındaki ilişkinin özelliği olarak ortaya çıkar ve esas olarak iletişim içindeki etkileşim içinde oluşur. Dijk; söylemin yapıları, iktidarın yapıları arasındaki ilişkileri analiz eder ve söylemsel iktidar biçimlerini (söylemsel formasyonları) açığa çıkarmayı amaçlar (Van Dijk'dan akt. Sancar, 2008: 140-142). Dijk ideolojik söylemin, "Bizim iyi şeylerimizi, onların ise kötü şeylerini vurgulamak" şeklinde tezahür eden bu genel yaklaşımını daha ince ideolojik analize imkân verecek şekilde yeniden formüle eder. Dijk tarafından "İdeolojik (dördül alan) kare" olarak adlandırılan ve ideolojik söylem analizine temel teşkil eden bu kavramsal alan şu dört ilkedir (Dijk, 2003b: 57): Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula, Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula, Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama, Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama. Çalışma içerisinde yararlanacağımız

diğer bir analiz yöntemi ise içerik analiz teknikleridir. İçerik analizi, mesajda, bireyi görünmeden etkileyen öğelerin etkilenmesine yönelik “İkinci bir okuma” olarak ifade edilir (Gökçe, 2006:35). Bu anlamda içerik analizi, bir tür iletişim psikanalizini ve ileteni algılama sanatını andırmaktadır. Söz konusu okuma, okuyanı önyargılarında onaylayan, ilk duygularında rahatlatan, ideolojik, politik ve kültürel kanaatlerini pekiştiren bir okuma değil, ona gerçekten de yeni bir şeyler öğreten, onu yeni bir şeylerin önüne koyan bir okumadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 26). İçerik analizini çalışma içerisindeki metne uygularken, incelenen konuya bağlı olarak çeşitli teknikler kullanılır. Bu tekniklerden özellikle, çalışma içerisinde uygulayacağımız teknikleri kısaca ele almakta fayda vardır (Bilgin, 1995: 96).

- **Frekans Analizi:** içerik analizi, en basit şekliyle, birim ve öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktadır. Bu tür analizde, sayılabilecek nitelikte birimler veya sözcükler alınır ve analiz göstergeleri frekans türünde ifade edilir. Frekans analizi, en basit şekliyle, birim veya öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktadır. Örneğin, bir metinde anahtar sözcüklerin, bir insanın günlük uğraşları arasında ilgi odaklarının, bir kitle iletişim aracında ana-temaların belirlenmesinde, frekans analiz sonuçlarına bakılır (Bilgin, 1995: 96).
- **Değerlendirici Analiz:** Charles E. Osgood ve arkadaşları (1954) tarafından geliştirilen bu yöntem, tutum ve kavramı ele alır. Bu yöntemin kuramsal çerçevesi, temsili bir dil anlayışına dayanır. İnsanın kullandığı dilde yansıdığı ve mesajın analizi sayesinde verici hakkında enformasyonlar edinilebileceği varsayılır. Örneğin Erdoğan’ın, genel seçimler öncesi, yapmış olduğu miting konuşmalarındaki olumlu veya olumsuz retorik tekrarları karşı tarafa bakışındaki tutumunu yansıtmaktadır. Ayrıca Erdoğan’ın, konuşmalarındaki retoriksel tekrarların sayısı; karşı tarafa olan bakış açısının yoğunluğu ortaya koymaktadır.
- **Yıldız Falı:** Kitle iletişim alanında yapılmış çeşitli içerik analizi çalışmaları vardır. Lawrence Bardin (1977) tarafından “Yıldız Falı” konusunda yapılan içerik analizi, bunların ilginç örneklerinden biridir. Buna göre; metindeki tüm kelimelerin sayısının (O), farklı kelimelerin sayısına (V) oranı (O/V) ile kelime çeşitliliği tespiti yapılmaktadır (Bilgin, 1995: 109). Bunun üzerine terimlerin “Doluluk” durumu, anlam taşıyıcı olanları ile araç niteliğinde olanların dağılımı nitel olarak değerlendirilebilecektir. İsim, fiil ve sıfatlar

taşıyıcı, zarf, edat, nida ve bağlaç gibi diğer kelimeler ise araç kelimeler olarak tanımlanmaktadır. Metinlerde bu kelime grupları, toplam kelime sayısına oranı bakımından da incelenmektedir. Bu yolla hatibin metne taşıdığı kelime hazinesi, ortaya konulabilecektir. Bardin'in formülünü metne uygularken; sayı ve tarih ifadeleri sayım dışında tutulmuştur. Birleşik yazılmayan deyimler ve bileşik ifadeleri oluşturan kelimeler ayrı ayrı sayılmıştır. Aynı kökten üretilmiş olsa da, anlamı ya da cümle içindeki işlevi farklılaşan kelimeler ayrı olarak hesaplanmıştır. Sesteş kelimeler ise anlamsal ayırım gözetilmeden aynı terim olarak kabul edilmiştir.

Örnek Söylem Analiz İncelemesi

Çalışmanın bu kısmında Cumhurbaşkanları Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül'ün, TBMM yasama yılı açılış konuşmalarındaki doğal dil kullanımı, retorik ve gündem konularını ele alış biçimi incelenecektir. Daha sonra ortaya çıkan bulgular karşılaştırma yapılarak değerlendirilecektir.

Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül'ün Konuşmalarındaki Doğal Dilin Kullanımı

Yapılan bu çalışma içerisinde; Cumhurbaşkanlarının TBMM'de kullanmış oldukları doğal dil, Bardin'in "Yıldız falı" içerik analiz yöntemi kullanılarak belirlenecektir. Böylelikle sentaksa ve sözcüklere ilişkin analizde, anlam öğelerinin sınıflaması ve sayımı yerine, anlamın belirtenleri üstünde durulacaktır. Burada mesajın kodu (sözcük, dilbilgisi özellikleri, anlam birimleri) incelenecektir. Bir metnin kodunu incelemek için bir takım uzlaşım kurallarının konması ve karşılaştırma imkânlarının bulunması gereklidir.

Buna göre kurallara bağlı kalınarak, bu metinlerdeki: Mevcut sözcüklerin toplam sayısı (O), farklı sözcüklerin toplam sayısı (V), bu iki gurubun oranı (O/V: Mesajda kullanılan sözcüklerin zenginlik derecesi gösterir) belirlenecektir. sözcük birimlerinin sınıflandırılmasında: dolu sözcükler yani sıfat, isim, fiil gibi anlam taşıyıcı sözcükler ve araç sözcükler; zamir, bağlaç, zarf, öntakı gibi ayırımına gidilecek. Ayrıca kullanılan fiillerin zamanı ve kipleri değerlendirilecek. Nihayet sözcük birimleri, frekans düzeylerine göre gruplandırılarak nitel bir analiz yapılacaktır. Bunun üzerine terimlerin "Doluluk" durumu, anlam taşıyıcı olanları ile araç niteliğinde olanların dağılımı nitel olarak

değerlendirilecektir. İsim, fiil ve sıfatlar: taşıyıcı, zarf, edat, ünlem ve bağlaç gibi diğer kelimeler ise araç kelimeler olarak tanımlanmaktadır. Metinlerde bu kelime grupları, toplam kelime sayısına oranı bakımından da incelenmektedir. Bu analiz yöntemi ile Cumhurbaşkanlarının, meclis konuşma metinlerine taşıdığı kelime hazinesi, ortaya çıkarılacaktır. Cumhurbaşkanlarının, yapmış oldukları meclis konuşmaları, cümle kurgusu ve vurgusu açısından incelenecek; konuşmacının ortaya koymuş olduğu, politik dil incelenecektir. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarının genel toplamı, sayfa, sözcük karakter, paragraf, satır ve gövde sayıları rakamsal veri olarak Tablo 1.1'de aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.1: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarının Tek Parça İstatistikleri

A. Necdet Sezer	Sayfa	201
	Sözcük	49224
	Karakter (boşluksuz)	372908
	Karakter (boşluklu)	421658
	Paragraf	1613
	Satır	5471
	Terim sayısı	49588
	Terim çeşidi	3643
Abdullah Gül	Sayfa	74
	Sözcük	20099
	Karakter (boşluksuz)	143919
	Karakter (boşluklu)	163739
	Paragraf	732
	Satır	2127
	Terim sayısı	20185
	Terim çeşidi	2966
Toplam	Sayfa	275
	Sözcük	69323
	Karakter (boşluksuz)	516827
	Karakter (boşluklu)	585397
	Paragraf	2345
	Satır	7598
	Terim sayısı	69773
	Terim çeşidi	6609

İncelenen açılış konuşmalarında toplam 69773 terim sayısı vardır ve toplam terim çeşidi sayısı 6609'dur. Elde edilen bulgulara göre: Abdullah Gül (Terim sayısı 20185, Terim çeşidi 2966) daha kısa ve az konuşurken; A. Necdet Sezer (Terim sayısı 49588, Terim çeşidi 3643) daha uzun ve çok konuşmuştur. Cumhurbaşkanlarının yapmış oldukları

TBMM Yasama yılı açılış konuşmalarının dil zenginliği düzeyi, Tablo 1.2’de aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.2: Cumhurbaşkanlarının Dil Zenginliği Düzeyinin Ortalaması

TBMM	A. Necdet Sezer	Abdullah Gül	Toplam
Terim Sayısı (O)	49588	20185	69773
Terim Çeşidi (V)	3643	2966	6609
Kelime çeşidi O/V	%13,61	%6,80	%10,55

Ortaya çıkan bu sonuçlar ile dil zenginliği açısından sade bir dil kullanan Sezer’i (13,61) Gül (6,80) takip etmiş ve Sezer’e göre daha zengin bir dil kullanmıştır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında terim sayısının yüksekliği ile daha çok tekrar yapıldığını; terim çeşidindeki azlık ile de basit ve sade bir konuşma ile dinleyici üzerinde yüksek bir etki yapmak hedeflendiği bilinmektedir. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında çok fazla bir tekrar düzeyi (10,55) kullanılmamıştır. Cumhurbaşkanlarının, dil zenginliğini yüksek tuttuğu konuşmalarında, Sezer’in konuşmalarının doğal dil zenginliği olarak yüksek bir oranda çeşitliliği (13,61) yoktur. Sezer, konuşmasını daha çok retoriksel açıdan zengin tutmuştur, politik dil açısından genel olarak dinleyicinin aklını fazla karıştırmadan konuşan Sezer, sade bir söylem ile direk mesaja odaklanarak sonuca gitmiştir. Gül ise konuşmasında daha az tekrar ve zengin bir politik dil ile yoğun içerikli bir söylem ile konuşmasını siyasi açıdan detaylandırmıştır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında, kullanmış olduğu sözcük ve sözcük türleri Tablo 1.3’de aşağıda karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1.3: Cumhurbaşkanlarının Sözcük Zenginliğinin Genel Ortalaması

Liderlerin Kelime Hazinesi	Terim Türü	Terim Sayısı (O)	Terim Sayı Oranı %	Terim Çeşidi (V)	Terim Çeşidi Oranı %	O/V
A. Necdet Sezer	Amaç Sözcükler					
	İsimler	25089	%50,39	1645	%45,15	15,25
	Sıfatlar	6907	%13,92	315	%8,64	21,92
	Fiiller	11071	%22,32	1520	%41,72	7,28
	Araç sözcükler					
	Zamir	421	%08,48	24	%06,58	17,54
	Zarf	1298	%2,61	90	%2,47	14,42
	Edat	1217	%2,25	21	%05,76	57,95
	Bağlaç	3585	%7,22	28	%07,68	128,03
	Unlem	-	-	-	-	-
	Toplam	49588	%100	3643	%100	13,61
Abdullah Gül	Amaç Sözcükler					
	İsimler	10003	%	1693	%57,08	5,90
	Sıfatlar	3121	%	189	%06,37	16,51
	Fiiller	4093	%	931	%31,38	4,39
	Araç sözcükler					
	Zamir	293	%	27	%09,03	10,85
	Zarf	750	%	84	%02,83	8,92
	Edat	412	%	21	%07,08	19,61
	Bağlaç	1470	%	17	%05,73	86,47
	Unlem	43	%	4	%01,34	10,75
	Toplam	20185	%	2966	%1000	6,80
Genel Ortalama	Amaç Sözcükler					
	İsimler	35092	%50,29	3338	%50,50	10,51
	Sıfatlar	10028	%14,37	504	%7,62	2,03
	Fiiller	15164	%21,73	2451	%37,08	6,18
	Araç sözcükler					
	Zamir	714	%1,3	51	%07,71	14
	Zarf	2048	%2,93	174	%2,89	11,77
	Edat	1629	%2,33	42	%06,35	38,78
	Bağlaç	5055	%7,24	45	%06,80	112,33
	Unlem	43	%006,16	4	%006,05	10,75
	Toplam	69773	%	6609	%100	10,55

Cumhurbaşkanlarının mecliste yapmış oldukları açılış konuşmalarının sözcük zenginliği incelenerek, mesaj üretiminin temel repertuarını elde edilmiştir. İncelenen miting konuşmalarında toplam amaç sözcük sayısı 60284, araç sözcük sayısı ise 9489'dur. Yapılan bu konuşmaların siyasal söylem stratejisi, kamuoyunun kullanılan politik dili iyice anlaması ve dinleyici üzerinde kalıcı bir etki yapması olarak belirlenmiştir. En çok kullanılan amaç sözcükler, sözcük türleri sayısal ve yüzdesel oranları ile karşılaştırmalı bir şekilde Tablo 1.4'de aşağıda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1.4: Cumhurbaşkanlarının En Sık kullandığı, Amaç Sözcükler

	Sıra	İsimler	Frekans	Sıfatlar	Frekans	Fiiller	Frekans
A. Necdet Sezer	1	Türkiye	514	Bir	932	Olmak	473
	2	Devlet	380	Bu	727	Gelmek	263
	3	Ülke	340	Sayın	223	Almak	261
	4	Birlik	304	Önemli	194	Gerekmek	160
	5	Temel	257	Büyük	190	Sürmek	111
	6	Toplum	224	Uluslararası	166	Durmak	109
	7	Avrupa	213	Tüm	159	Çıkmak	103
	8	Millet	209	Her	157	Etmek	100
	9	Anayasa	190	Ulusal	156	Yaşamak	84
	10	Sorun	189	Siyasal	151	Sağlamak	77
Abdullah Gül	1	Millet	314	Bir	588	Olmak	619
	2	Demokrasi	159	Bu	391	Etmek	281
	3	Ülke	186	Büyük	118	Almak	91
	4	Türkiye	157	Değerli	88	Gerekmek	89
	5	Devlet	134	Çok	87	Vermek	83
	6	Toplum	101	Sayın	83	Gelmek	74
	7	Sorun	97	Siyasi	83	İstemek	59
	8	Meclis	92	Tüm	81	Yapmak	56
	9	Konu	83	Her	64	Anlamak	54
	10	Başkan	78	Uluslararası	58	Görmek	47

Cumhurbaşkanlarının kullandığı amaç sözcükler (60284) incelendiğinde; birinci sırada isimler (35092), ikinci sırada fiiller (15164), üçüncü sırada ise sıfatlar (10028) olarak belirlenmiştir. Sezer’in en çok kullanmış olduğu isim “Türkiye” (514 defa) olurken, Gül ise en çok isim olarak “Millet” sözcüğünü kullanmıştır. Fiillerde ise “olmak” sözcüğünü Sezer daha fazla (473 defa) kullanırken, Gül ise “olmak” fiilini daha fazla (619 defa) kullanmıştır. Sıfatlarda ise Sezer “bir” (932 defa) sözcüğünü daha fazla kullanırken, Gül ise “bir” (588 defa) sözcüğünü daha az kullanmıştır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında en çok kullandıkları araç sözcükler, sözcük türleri sayısal ve yüzdesel oranları ile karşılaştırmalı bir şekilde Tablo 1.5’de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1.5: Cumhurbaşkanlarının En Sık Kullandığı, Araç Sözcükler

	Sıra	Edat	Frek	Bağlaç	Frek	Zarf	Frek	Zamir	Frek
A. Necdet Sezer	1	Mı	680	Ve	2403	Daha	179	Bu	114
	2	-nın	503	-de	677	Neden	125	Kendi	83
	3	İçin	421	İle	153	Bugün	63	Biri	70
	4	-den	322	Ki	109	Doğal	53	Kim	66
	5	-dan	195	Ya	82	Önce	50	Bunlar	34
	6	Gibi	135	Ancak	71	Özellikle	45	Birbir	20
	7	-ıncı	104	Hem	34	Üzere	45	Biz	24
	8	Göre	84	İse	29	Sonra	39	Siz	14
	9	Kadar	64	-daki	25	Ayrıca	37	Herkes	14
	10	karşın	23	Oysa	5	Kuşkusuz	36	Onlar	14
Abdullah Gül	1	İçin	156	Ve	1008	Daha	93	Kendi	59
	2	-nın	114	De	158	Önemli	74	Herkes	28
	3	Gibi	51	Da	142	Bugün	59	Bunlar	24
	4	Kadar	46	İle	60	Karşı	39	Biri	23
	5	İse	26	Hem	22	Ancak	37	Siz	21
	6	-den	21	Hatta	21	Üzere	30	Hepimiz	20
	7	-ıncı	19	Dahi	9	Başta	29	O	19
	8	-dan	15	Zira	8	Tam	26	Birbir	14
	9	İşte	5	Ama	7	Neden	25	Biz	12
	10	mı	2	Çünkü	6	Önce	23	Kimse	10

Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında, en çok kullanılan araç sözcükler incelendiğinde birinci sırada bağlaçlar (5055 defa), ikinci sırada zarflar (2048 defa), üçüncü sırada edatlar (1629 defa), dördüncü sırada zamirler (714 defa), beşinci sırada ise ünlemler (43 defa) yer almaktadır. Söylem ve içerik analizi alanında yapılan çalışmalarda, özellikle doğal dil incelemelerinde genel olarak ünlemler yer almamaktadır. Ama Türk siyasetinde liderlerin konuşmalarında ise vurgu ve tonlamada önemli bir araç olan ünlemleri bu çalışma içerisine dâhil etmeyi gerekli kılmıştır. Sezer'in konuşmaları içerisinde, araç sözcüklerden “ve” (2404 defa) bağlacı daha çok kullanılırken, Gül ise “ve” bağlacını (1008 defa) daha az kullanmıştır. Sezer “biz” kişi zamiri (24 defa) fazla kullanırken, Gül ise “biz” (12 defa) az kullanmıştır. Ayrıca “ben” zamirini Sezer (1 defa) az kullanırken, Gül ise (6 defa) fazla kullanmıştır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında kullandıkları fiil Kipleri Tablo 1.6’da verilmiştir

Tablo 1.6: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarında Kullandığı, Fiil Kipleri

	Fiil Kipleri	Frekans		Kullanım Alanı
		Terim Sayısı	Terim Oranı	Seçmen üzerinde
A. Necdet Sezer	Emir	142	%2,88	Oğüt
	Mastar	3832	%77,90	Sonuç
	Şimdiki zaman	68	%1,38	Durum
	Gelecek zaman	269	%5,46	Kesin Gelecek
	Şart kipi	9	%01,82	Olası Gelecek
	Geçmiş zaman	599	%12,17	Olup bitmiş şeyler
Toplam	Fiil kipi	4919	%100	
Abdullah Gül	Emir	184	%4,95	Oğüt
	Mastar	2723	%73,31	Sonuç
	Şimdiki zaman	72	%1,93	Durum
	Gelecek zaman	174	%4,68	Kesin Gelecek
	Şart kipi	16	%04,30	Olası Gelecek
	Geçmiş zaman	545	%14,67	Olup bitmiş şeyler
Toplam	Fiil kipi	3714	%100	
Genel Toplam	Emir	326	%3,77	Oğüt
	Mastar	6555	%75,92	Sonuç
	Şimdiki zaman	140	%1,62	Durum
	Gelecek zaman	443	%5,13	Kesin Gelecek
	Şart kipi	25	%02,89	Olası Gelecek
	Geçmiş zaman	1144	%13,25	Olup bitmiş şeyler
	Fiil kipi	8633	%100	

Asıl görevi geleceği öngörmek olan Bardin'in yıldız falında, gelecek zaman kullanımı yüksek beklenirken, konuşmalarda durum böyle görünmemektedir. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında birinci sırada (6555 defa) mastar kipi, ikinci sırada (1144 defa) geçmiş zaman, üçüncü sırada (443 defa) gelecek zaman, dördüncü sırada emir kipleri (326 defa), şimdiki zaman kullanım oranı (140 defa) beşinci sırada yer alırken ve altıncı sırada ise (25 defa) şart kipi yer almaktadır. Gelecek zaman kullanımı daha çok muktedir olma anlamında kamuoyuna verilen mesajların kararlılığı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Cumhurbaşkanlarının kullanmış olduğu fiillerin sırası ile “edeceğiz-olacağız-diyeyeğiz-yapacağız-alacağız” gibi gelecek zaman kullanılarak konuşma sonrasında siyasette birlik ve beraberlik içerisinde muktedir olmak hedeflenmiştir. Diğer yandan geçmiş zaman kullanımı ile şimdiki zamanın sebepleri ortaya çıkarılarak örneğin “Edilmiş-yapılmış-kalınmış-oluyor-yapılıyor-bakılıyor” ile bugünün karşılaştırmalı mukayesesi yapılarak kamuoyuna ve dinleyiciye sunulmuştur. Cumhurbaşkanlarının mastar ve emir kipi kullanımındaki

söylem stratejisi; Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu ve yapılması gerekenleri kamuoyuna anlaşılır bir şekilde anlatmak yatmaktadır.

Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül'ün Konuşmalarında Kullandıkları Retorik

Cumhurbaşkanlarının kullanmış oldukları retorikçi açığa çıkarmak için muhatap aldıkları kişi, parti ve kurumların belirlenerek; konuşmaların hangi duyguyla gerçekleştiği tespit edilmelidir. Aşağıda verilen Tablo 1.7'de, Cumhurbaşkanlarının doğrudan hitap ettiği kişi, kişi ve kurumları göstermektedir. Bu tablo oluşturulurken, Onların açıkça hitap ettikten sonra kullanmış olduğu kişi zamirleri ve yüklemelerde duygu tekrarı olarak sayılmıştır. Hitaplarda kullanılan olumlu tekrarlar (+) ile gösterilirken olumsuz tekrarlar ise (-) ile gösterilmiştir. Ortaya çıkan duygu değerleri ise liderlerin kullanılan söz dizimine bağlı olarak sempati/antipati olarak belirlenmiştir.

Tablo 1.7: Cumhurbaşkanlarının, Retoriklerindeki Kişi veya Kurumlar

Sıra	Muhatap	A. Necdet Sezer		Abdullah Gül	
		Duygu	Tekrar	Duygu	Tekrar
1	Türkiye	+	516	+	157
2	Devlet	+	380	+	134
3	Ulke	+	340	+	186
4	Birlik	+	304	+	139
5	Toplum	+	224	+	101
6	Sayın	+	223	+	83
7	Millet	+	209	+	270
8	Kardeş	+	7	+	12
9	Anayasa	+	190	+	64
10	Eğitim	+	178	+	28
11	Hukuk	+	176	+	44
12	Cumhuriyet	+	162	+	40
13	Ekonomi	+	133	+	119
14	Çağdaş	+	133	+	21
15	Demokrasi	+	240	+	159
16	İstikrar	-	124	-	41
17	Savaş	-	99	-	13
18	Barış	+	125	+	39
19	Terör	-	138	-	55
20	Değerli	+	50	+	88

Cumhurbaşkanlarının kullandığı olumlu nitelermelerin tamamını: Türkiye (673 defa), Devlet (514 defa) ve Millet (479 defa) üzerinde kurmuştur. Diğer yandan ise Cumhurbaşkanları Milli kimlik (Türk 182 defa) dışındaki bütün ayrıştırıcı ve olumsuz

nitelemelerden sakınmıştır. Cumhurbaşkanı'nın olumlu retoriklerinin tamamı meclise nasihat niteliğinde olup geleceğe dair ümit veren bir söylem ile kullanılmıştır. Böylelikle Cumhurbaşkanı retoriklerinde kullanmış olduğu olumsuz nitelemenin muhataplığı, Türkiye'nin ve Türk Milletinin karşısındaki terör örgütleri ve uzantıları üzerinden yapılarak; kamuoyunun gözünde terör (193 defa) örgütü üyeleri başta olmak üzere diğer küresel ve bölgesel aktörlerde bilinçli olarak yıpratılmıştır. Cumhurbaşkanı özellikle olumsuz nitelemelerinin adresini kişisel olarak hedef göstermekten sakınmış daha çok genel olarak terörü ve hainleri muhatap almıştır.

Sezer ve Gül'ün Meclis Konuşmalarında, Gündem Konularını Ele Alma Biçimi
Cumhurbaşkanı'nın TBMM'de yapmış oldukları konuşmalarda, gündem konularını ele alırken kullandıkları anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler siyasetin genel gündemine göre belirlenirken, bunun yanı sıra diğer yandan ise Cumhurbaşkanı'nın kendi gündemini, kamuoyuna mal etmeye yönelik olarak da oluşturmuş olduğu retoriksel söylemlerdir. Bu belirlenen kavramlar yapılan konuşmaların genel başlıklarını belirlemektedir. Cumhurbaşkanı'nın kullandığı milli kavramlar Tablo 1.8'de aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.8: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarındaki Milli Kavramlar

	Milli Kavramlar	A. Necdet Sezer	Abdullah Gül
1	Türkiye	516	157
2	Türk	136	46
3	Atatürk	73	10
4	Şehit	7	7
5	Vatan	-	4
6	Gazi	6	11
7	Bayrak	4	-
8	Devlet	380	134
9	İstiklal	-	1
10	Bağımsız	60	17
11	Tarih	38	66
12	Toprak	21	9
13	Asker	20	7
14	Başkent	-	3
15	Ülke	523	185
16	İstanbul	2	3
17	Anadolu	12	4
18	Çanakkale	-	-
19	Kıbrıs	22	16
20	Egemenlik	38	6

Cumhurbaşkanlarının yapmış olduğu meclis konuşmalarında, gündemi belirlerken Tablo 1.8'den de anlaşılacağı üzere Milli kavramlar üzerinde daha çok genel bir kamuoyu belirlenmeye özen gösterilmiştir. Cumhurbaşkanları konuşmalarında özellikle birlik ve beraberliğin altını çizerek, Ülke kavramını (680 defa) tarihsel gerçeği ile açıklama yoluna gitmiştir. Diğer yandan Cumhurbaşkanları konuşmalarında, Türkiye (673 defa) üzerinde ayrıca vurgu yaparak Cumhuriyetin kazanımları ve Türk (182 defa) Milleti önemli bir referans olarak kullanılmıştır. Cumhurbaşkanları kendi gündeminden sürekli olarak birliktelik vurgusunu, ülke ve kamuoyunun gündemine taşımayı hedeflemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumsal imajı, bugünü ve geleceği Cumhurbaşkanlarının gündeminde ilk sırada durmayı başarmıştır. Demokratik referans ile Milli bir kimlik oluşturmaya çalışan Cumhurbaşkanları, birleştirici ve bütünleştirici ana unsur olarak en çok "Milli irade" vurgusunu kullanmışlardır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında gündem belirlemek için kullanmış olduğu siyasi kavramlar ise daha çok darbe ve teröre karşı olarak devam ettiği görülmektedir.

Tablo 1.9: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarındaki: Siyasi Kavramlar

	Siyasal Kavramlar	A. Necdet Sezer	Abdullah Gül
1	Siyaset	76	133
2	Devlet	380	134
3	Demokrasi	251	159
4	Meclis	136	92
5	Cumhuriyet	162	40
6	Laiklik	85	6
7	Başbakan	1	-
8	Avrupa	220	76
9	ABD	50	10
10	Rusya	19	1
11	Ortadoğu	36	-
12	İktidar	19	9
13	Terör	139	55
14	Sorun	190	97
15	Ordu	3	10
16	Egemenlik	59	6
17	Rejim	40	7
18	Parti	43	34
19	Güvenlik	265	43
20	Darbe	-	-

Cumhurbaşkanlarının gündeminde, kişisel olarak en çok yer verdiği siyasi kavramlar: devlet (514 defa), demokrasi (410 defa) Avrupa (294 defa), sorun (287 defa) ve meclis (228 defa) olmuştur. Türkiye'nin ciddi ve kritik bir süreçten geçtiğini belirten Cumhurbaşkanları, iç ve dış siyaset içerisinde; birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanlarının gündemine taşıdığı diğer siyasi kavramlar ise cumhuriyet (202 defa), güvenlik (308 defa) ve laikliktir (87 defa). Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sorunların ülke gündemine taşıyan Cumhurbaşkanları bu görüşlerini dış politika alanında da altını çizerek tekrar etmişlerdir. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında kullandığı başlıca hukuki kavramlar Tablo 1.10'da aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.10: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarındaki Hukuki Kavramlar

Sıra	Hukuksal Kavramlar	A. Necdet Sezer	Abdullah Gül
1	Hak	168	41
2	Özgürlük	98	15
3	Hukuk	209	44
4	Adalet	41	22
5	Hesap	6	8
6	Eşitlik	24	11
7	Anayasa	147	64
8	Dava	2	6
9	Mahkeme	31	3
10	Devrim	28	1
11	Güç	177	72
12	Masum	2	3
13	Mağdur	-	2
14	Yasama	73	26
15	Vicdan	7	4
16	Yasa	39	1
17	Yargı	119	34
18	Hâkim	8	3
19	Kanun	16	4
20	Mazlum	-	-

Cumhurbaşkanlarının yapmış olduğu konuşmalarda, hukuki kavramları kamuoyunun gündemine taşırken; daha çok hukuk (252 defa), Anayasa (211 defa), hak (209 defa), yargı (153 defa) ve özgürlük (113 defa) konusu üzerinde fikirlerini söylemişlerdir. 15 Temmuz FETÖ darbe girişimi sonrası, darbecilerin hesap (6 defa) vermesi gerekliliği, Cumhurbaşkanları özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Milletinin geleceği için gerekli Anayasal düzenlemelerin yapılmasını ve siyasi güce destek verilmesine önemine vurgu yapmışlardır. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında kullandığı diğer kavramlar Tablo 1.11'de aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.11: Cumhurbaşkanlarının Konuşmalarındaki Diğer Kavramlar

Sıra	Diğer Kavramlar	A. Necdet Sezer	Abdullah Gül
1	Kamuoyu	20	8
2	Eğitim	178	28
3	Onur	11	9
4	Şeref	1	5
5	Medya	14	4
6	Allah	1	6
7	İslam	17	7
8	Sanat	5	4
9	Okul	11	3
10	Tarih	66	56
11	Kahraman	5	4
12	Vatandaş	4	23
13	Genç	30	4
14	Çocuk	23	5
15	Anne	8	-
16	Kadın	3	12
17	Erkek	2	3
18	Mücadele	1	37
19	Kültür	60	43
20	Osmanlı	1	1

Cumhurbaşkanları meclis kürsüsünden annelere (8 defa), gençlere (34 defa), çocuklara (28 defa) kadınlara (15 defa) ve vatandaş (27 defa) üzerinden toplum bütün kesimlerine seslenmişlerdir. Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal durumlara karşı; onurlu (20 defa), şerefli (6 defa), ortak tarih (122 defa), şuuru ile birlik ve beraberlik içerisinde kahraman Millet'in (9 defa) mücadelesine (38 defa) edeceğini ifade etmişlerdir. Cumhurbaşkanları konuşmalarında geleceğe yönelik önerilerini sıralarken eğitimin (206 defa), kültürün (103 defa) ve sanatın (9 defa) önemine vurgu yapmışlardır. Cumhurbaşkanları dini kavramlardan Allah'ı (7 defa) söylerken, İslam (20 defa) kelimesini de dile getirmişlerdir.

Sonuç

Cumhurbaşkanlarının TBMM'de yapmış oldukları açılış konuşmaları doğal dil, retorik ve gündem konularını ele alış biçimi olarak üç ana başlık altında çalışma içerisinde incelendi. Bu konuşmalardan elde edilen bulgular ile Cumhurbaşkanlarının hem politik dili hem de

Türk siyasi tarihinin yakın bir döneminin, siyaset söylemi yansıtılmaktadır. Cumhurbaşkanlarının, siyasal söyleminin sebeplerini, Türk siyasi tarihinin içerisinde; özellikle TBMM yasama yılı açılış dönemleri öncesi siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçların içinde bulabiliriz. Bu nedenle yapılan çalışmayla, Cumhurbaşkanlarının politik dilinin dünü, bugünü ve yarını ile beraber milli, siyasi, hukuki, ekonomik ve toplumsal olarak incelenmiştir. Doğal dil incelemesinde ortaya çıkan Tablo 1.2 ve 1.3'de genel olarak verilen bilgiler Cumhurbaşkanlarının politik dilinin kelime hazinesini ortaya koymaktadır. Konuşma metin içeriklerine bakıldığında 69773 terim sayısı ve 6609 terim çeşidinden oluşmaktadır. Buna göre Cumhurbaşkanlarının meclis konuşmalarındaki tekrar oranı ortalama olarak 10,55'dir. Meclis konuşma metinlerine bakıldığında ise konuşma metinlerindeki terim sayısının çeşitliliği, Cumhurbaşkanlarının kelime hazinesinin aslında ne kadar çok zengin olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre dil zenginliği açısından Sezer daha sade bir dil kullanırken (13,61), Gül (6,80) daha zengin bir dil kullanmıştır. Sezer, Gül'e oranla konuşmalarını daha çok retoriksel açıdan zengin tutmuş ve söylem açısından genel olarak kamuoyuna direk mesaj vererek sonuca gitmiştir. Politik dil kullanımı açısından Cumhurbaşkanları, amaç (69773) ve araç (6609) sözcükler arasında daha çok amaç sözcükleri kullanmayı tercih etmiştir. Böylelikle ortaya konulan söylemin, doluluk oranı yüksek bir şekilde, kamuoyu huzurunda sürekli tekrar edilerek verilmiştir. Konuşmasında daha az tekrar yapan ve söylem doluluk oranı daha yüksek Cumhurbaşkanı Gül (20185 amaç ve 2966 araç sözcük) olmuştur. Yapılan bu konuşmaların siyasal söylem stratejisi, kamuoyunun kullanılan politik dili iyice anlaması ve dinleyici üzerinde kalıcı bir etki yapması olarak belirlenmiştir. Sezer konuşmalarında kullanmış olduğu "biz" zamirini (24 defa) daha fazla kullanırken, Gül ise (22 defa) daha az kullanmıştır. Ayrıca "ben" zamirini Gül defa fazla (6 defa) kullanırken, Sezer (1 defa) daha az kullanmıştır. Cumhurbaşkanların "biz" zamirini bazı cümlelerde kendilerini, bazı cümlelerde meclisi ve bazı cümlelerde ise Türkiye'yi ve Türk Milletini göstermek için kullanılmıştır. Örnek olarak:

"Her şeyden önce, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünün, Atatürk ilke ve devrimlerinin korunup kollanmasında hepimize sorumluluk düşmektedir. Cumhuriyetimizin değiştirilemez nitelikteki temel

özellikleri, başta laiklik ilkesi olmak üzere bizlere yol göstermeye devam etmekte olup, buna yönelebilecek hareketlere karşı kararlılıkla savaşım vermemiz gerektiğini vurgulamakta yarar görüyorum” (Ahmet Necdet Sezer)

“Ülkemize, milletimize, devletimize tarihî tecrübemizin ışığında, bizden bir gözle bakarsak var olan farklılıklarımızın birer zenginlik; yabancılaşmış bir göz ile bakarsak tehdit olduğunu düşünürüz. Yüzlerce yıllık bir tarihin ve devlet geleneğinin varisi olan bizler, farklılıklarımızın birlikte yaşadığımız uzun asırlar içerisinde birbirimize sağladığımız katkılar ve millî birliğimizi pekiştiren unsurlar olduğunu düşünmeliyiz” (Abdullah Gül)

Cumhurbaşkanları konuşmalarında kimlere hangi duygu yüküyle hitap ettiği incelendiğinde Tablo 1.7’de olduğu gibi, Türkiye (773 defa) ve Millet (479 defa) ve Devlet (514 defa) sözcük türlerini daha fazla Sezer kullanmıştır. Bu sonuçlar daha çok Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında muhatap olarak, direk devleti ve milleti hedef aldığı bir göstergesidir. Cumhurbaşkanlarının konuşmalarında birinci sırada (6555 defa) mastar kipi, ikinci sırada (1144 defa) geçmiş zaman, üçüncü sırada (443 defa) gelecek zaman, emir kipler dördüncü sırada (326 defa) şimdiki zaman (140 defa) beşinci sırada yer alırken ve altıncı sırada ise (25 defa) şart kipi yer almaktadır. Gelecek zaman kullanımı daha çok muktedir olma anlamında kamuoyuna verilen vaatlerin kararlılığı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Sezer’in kullanmış olduğu fiillerin sırası ile “edeceğiz-olacağız-diyeyeğiz-yapacağız-alacağız” gibi gelecek zaman kullanılarak konuşma sonrasında siyasette birlik ve beraberlik içerisinde muktedir olmak hedeflenmiştir (Tablo 1.6). Diğer yandan geçmiş zaman kullanımı ile şimdiki zamanın sebepleri ortaya çıkartılarak, şimdiki zaman ile mukayese edilmiştir. Örneğin “Edilmiş-yapılmış-kalınmış-oluyor-yapılıyor-söylüyor” Cumhurbaşkanları tarafından kamuoyuna ve dinleyiciye sunulmuştur. Şimdiki zaman kullanımını Sezer’e göre Gül daha fazla kullanmıştır. Gül’ün şimdiki zaman kullanımındaki söylem stratejisi; Türkiye’nin içinde bulunduğu ciddi durumu, yapılan düzenlemeleri ve gelinen noktayı kamuoyuna anlaşılır bir şekilde anlatmaktır. Cumhurbaşkanlarının yapmış oldukları miting konuşmalarında geleceğe ilişkin en çok kullandığı fiil kipleri hem seçmeni

hem de kendini bağlayan emir kipleridir ve bu kipleri Gül (184 defa), Sezer'e göre daha fazla kullanmıştır. Kullanılan emir kiplerinin gelecek zaman ile politik dile yansması şu şekilde olmuştur “olun-oluyoruz-olacağız, bakın, bakacağım-bakacaksınız”. Kullanılan Şart kipi ise daha çok Gül (16 defa) tarafından kullanılmış ve şimdiki zamanda ortaya çıkmıştır. Örnek “yapıyorsam-yapıyorsak-yapıyorsanız, yaşıyorsam-yaşıyorsak-yaşıyorsanız”. Kullanılan mastar ekleri ise genelde geçmiş zamanda olup birlik ve beraberliğin önemini ortaya koymak için Sezer (3832 defa) tarafından daha fazla kullanılmıştır. Bunlar “vermek-etmek-kalmak-gelmek-gitmek-almak-bakmak” gibi sözcüklerdir. Genel olarak Cumhurbaşkanlarının kullanmış olduğu politik dil, kamuoyu üzerinde kararlılık, devamlılık ve muktedir olmayı belirten bir söylemsel dildir. Cumhurbaşkanlarının yapmış olduğu miting konuşmalarında, gündemi belirlerken Tablo 1.8'den de anlaşılacağı üzere Milli kavramlar üzerinde daha çok genel bir kamuoyu belirlenmeye özen gösterilmiştir. Konuşmalarında Cumhurbaşkanları özellikle birlik ve beraberliğin altını çizerek, Millet kavramını tarihsel gerçeği ile açıklama yoluna gitmiştir. Diğer yandan konuşmalarında, Türkiye üzerinde ayrıca vurgu yaparak Cumhuriyetin kazanımları ve Türk Milleti önemli bir referans olarak kullanılmıştır. Cumhurbaşkanları siyaset içerisinde çözülmeye ve teröre karşı birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmıştır. Özellikle terör dışında Liderlerin gündemine taşıdığı diğer siyasi kavramlar ise Demokrasi (410 defa), Cumhuriyet (202 defa) ve Avrupa birliği sürecidir (296 defa). Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sorunların ülke gündemine taşıyan Cumhurbaşkanları, bu görüşlerini dış politika alanında da altını çizerek tekrar etmişlerdir (Tablo 1.9). Cumhurbaşkanları hukuki kavramları kamuoyunun gündemine taşıırken daha çok yolsuzluk, adalet ve özgürlükler konusu üzerinde fikirlerini ifade etmişlerdir. AB uyum sürecinin devam etmesinin gerekliliği, Cumhurbaşkanları tarafından özellikle vurgulanmıştır (Tablo 1.10). Cumhurbaşkanları konuşmalarında, toplumun bütün kesimlerine seslenmişlerdir. Özellikle annelere, gençlere, emeklilere, çiftçilere ve toplumun diğer kesimlerine seslenerek Türkiye'nin sorunlarını kendi gündeminde tutmuş ve birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapmışlardır. Sonuç olarak Cumhurbaşkanlarının TBMM açılış konuşmalarında, söylemsel inanılabilirlik ve güvenilirlik açısından kamuoyuna karşı en büyük teminat olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni gösterirken; birlik ve beraberliği özellikle vurgulamışlardır. Bu durum

Cumhurbaşkanlarının politik dil açısından, diğer siyasi konuşmalarından belirgin bir şekilde ayırmaktadır. Bunun için de Cumhurbaşkanları kendi karizmasını, siyasi birikimlerini ve kazanımlarını kamuoyu karşısında referans olarak gösterirken; siyasi olarak ayırıştırıcı olmayan bir politik dili tercih etmişlerdir. Meclis konuşmalarının karşısında kamuoyu, Cumhurbaşkanlarının sadece ne dediğine değil nasıl dediğine de önem vermiş ve Cumhurbaşkanları ile arasında söylemsel bir bağ kurmuştur. Bu değerlendirmeler geçerli olmakla birlikte, söylem analizinde sadece konuşma metinlerine bağlı kalarak genel bir değerlendirme yapmak ve Cumhurbaşkanlarının gerçek niyetini ortaya koymak yersiz bir çabadır. Çünkü konuşmalarda kullanılan bu politik dil Cumhurbaşkanlarının, TBMM Yasama Yılı açılışı öncesi; Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu Meclise, Hükümete ve kamuoyuna yansıtmak, ülke gündeminde tutmak için kullandığı bir söylemdir.

Kaynakça

- Atar, Yavuz (2003) Türk Anayasal Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Seçimi, Görev Süresi, Yetkileri ve Parlamenter Sistem Gereklere Doğrultusunda Değişiklik Önerileri. *TBMM Anayasa Hukuku I. Uluslararası Sempozyumu*, 22-24 Nisan 2003, TBMM Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 1.
- Bilgin, Nuri (1996) *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, Zerrin (2008) Bir Dini Söylem Analizi (Psikolojik Bir Yaklaşım). *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Doltaş, Dilek (2003) Söylem ve Yazın. Ahmet Kocaman (Der.), içinde *Söylem Üzerine*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, ss. 48–55.
- Ekşi, Halil ve Hilal Çelik (2008) Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27, 99-117.
- Foucault, Michel (1987) *Söylemin Düzeni*. Turhan Ilgaz (Çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Foucault, Michel (2004) *Felsefe Sahnesi, Seçme Yazılar*. Işık Ergüden (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökçe, Orhan (2006) *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Önder, Salih (2007) *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanı'nın Rolü*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Sancar, Serpil (2008) *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sözen, Edibe (2014) *Söylem. Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul, Paradigma Yayınları.
- Süar, Arda (2011) Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Seçim Öncesi Büyük Kongre Konuşmalarının Karşılaştırmalı Söylem Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Tavşancıl Ezel ve Aslan Esra (2001) *İçerik Analizi Uygulama ve Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Uğur, Gökhan (2009) Anarşist Dergilerde Değişen Söylem: Erken 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl Anarşist Dergileri Arasında Karşılaştırmalı Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Van Dijk, Teun. A (1991) *Racism and the Press*. London: Routledge.
- Van Dijk, T. A (2003a) Critical Discourse Analysis. D.Schiffrin., D. Tannen, & E., H. Hamilton (Ed.), In, *The Handbook of Discourse Analysis*, Oxford: Blakwell Publishing.
- Van Dijk, Teun A. (2003b) Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım. (Çev.) Nurcan-ATEŞ), Barış Çoban (Der.), içinde, *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınevi.
- Yılmaz Hasan (2011) *Tarihe Düşülen Notlar – 1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları – 2* (1 Eylül 1990 1 Ekim 2011), Ankara: TBMM Basımevi.
- Yolcu, Tuğba (2013) Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Türk Demokratikleşme Sürecine Etkisi. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*, Doktora Tezi, Malatya.